

MAMLAKATIMIZDA SUG'URTA KLASSIFIKATORINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Jamolova Xonzoda O'rolboy qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Moliya va buxgalteriya hisobi" fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida sug'urta sohasini rivojlantirishning bir asosi sifatida sug'urta klassifikatorini takomillashtirish yo'llarini tahlil qilinadi, olimlarning fikr va mulohazalari keltiriladi hamda xulosa beriladi.

Kalit so'zlar: Sug'urta klassifikatori, sug'urta kompaniyalari, ijtimoiy himoya, risk, qoplama.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002-yil 27-noyabrdagi 413-sonli "Sug'urta bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida sug'urta klassifikatori tuzildi. Unda hayotni sug'urta qilish tarmog'ı 4 ta klassdan, umumiy sug'urta tarmog'ı 17 ta klassdan iborat bo'lgan. Mazkur sug'urta faoliyati klassifikatorining qabul qilinishi sug'urta kompaniyalari uchun sug'urta faoliyatini amalga oshirishda asos hisoblanadi. Sug'urta kompaniyalari sug'urta faoliyati uchun litsenziya olishda Moliya vazirligi tomonidan qo'yiladigan talablarda ham faoliyat yuritmoqchi bo'lgan sug'urta xizmatlari bo'yicha sug'urta shartnomalaridan nusxa taqdim etilishi shart hamda arizada sug'urta klasslari nomlari ham keltiriladi. Keltirilgan sug'urta turlari bo'yicha boshqa talablar ham o'rnatilgan. Sug'urta faoliyati klassifikatori - sug'urtalovchilar hamda sug'urta brokerlari sug'urta faoliyatini litsenziyalash jarayonida ularning faoliyat yo'nalishlarini belgilashda huquqiy asos bo'lib xizmat qiladigan me'yoriy hujjatdir. Sug'urta faoliyati klassifikatorida keltirilgan klasslar yordamida sug'urtalovchilarning sug'urta xizmat turlari bo'yicha sug'urta shartnomalari tuziladi.

1-klass. Baxtsiz hodisalardan ehtiyot shart sug'urta qilish. Quyidagi hollarda: a) baxtsiz hodisa yoki muayyan turdagi baxtsiz hodisa natijasida sog'liqning qattiq shikastlanishi, yoxud; b) baxtsiz hodisa yoki muayyan turdagi baxtsiz hodisa natijasida vafot etgan taqdirda, yoxud; v) kasallik yoki muayyan turdagi kasallik natijasida mehnat qobiliyatini yo'qotish, shu jumladan ishlab chiqarishda jarohatlanish va kasb kasalliklari, biroq.

2-klass. Kasallikdan ehtiyot shart sug'urta qilish. Sug'urta ta'minotining belgilab qo'yilgan pul summasi to'lanishini yoki kasallik yoki sog'liqning izdan chiqishi munosabati bilan sug'urta qildiruvchining pul kompensatsiyasi (yoki uning ham, buning ham kombinatsiyasi)ni ta'minlovchi sug'urta turlarini ifodalaydi, biroq hayotni sug'urta qilish tarmoqlarining IV klassi bo'yicha shartnomalarni istisno qilgan holda.

3-klass. Er usti transport vositalarini sug'urta qilish. Transport vositalari, o'zi yurar mashina va mexanizmlar, harakatlanadigan temir yo'l tarkibi bundan mustasno, yo'qotilganda yoki shikastlanganda sug'urta qoplamasi to'lanishini ta'minlovchi sug'urta turlarini anglatadi.

4-klass. Harakatlanadigan temir yo'l tarkibini sug'urta qilish. Harakatlanadigan temir yo'l tarkibi yo'qotilganda yoki shikastlanganda sug'urta qoplamasi to'lanishini ta'minlovchi sug'urtaning turlarini anglatadi.

5-klass. Aviatsiya sug'urtasi. Havo kemasi, havo kemasining mashina asbob-uskunolari, jihozlari, inventari, ehtiyot qismlari yo'qotilganda yoki shikastlanganda sug'urta qoplamasi to'lanishini ta'minlovchi sug'urtaning turlarini anglatadi.

6-klass. Dengiz sug'urtasi. Dengiz va ichki daryo kemalari, kemalarning mashina asbob-uskunolari, asbob-uskunolari, inventari, ehtiyot qismlari yo'qotilganda yoki shikastlanganda sug'urta qoplamasi to'lanishini ta'minlovchi sug'urtaning turlarini anglatadi.

7-klass. Yo‘ldagi mol-mulkni sug‘urta qilish. Transportning har xil turlari bilan tashishda yuklar, bagaj va boshqa mol-mulk yo‘qotilganda yoki shikastlanganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urtaning turlarini anglatadi.

8-klass. Mol-mulkni olovdan va tabiiy ofatlardan sug‘urta qilish. YOng‘in, portlash, bo‘ron, dovul, jala, ko‘chki, tuproqning cho‘kishi, emirilish, er osti suvlari, sel, yashin urishi, zilzila, yadro energiyasi ta‘siri natijasida mol-mulk (3 va 7- klasslarda ko‘rsatilganlar bundan mustasno) yo‘qotilganda yoki shikastlanganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urtaning turlarini anglatadi.

9-klass. Mol-mulkni zarardan sug‘urta qilish. 8-klassda ko‘rsatilmagan do‘l, qalin qor yog‘ishi yoki qattiq sovuq tushishi, buzib kirib o‘g‘irlik qilish va boshqa voqealar natijasida mol-mulk (3 va 7- klasslarda ko‘rsatilgandan boshqa) yo‘qotilganda yoki shikastlanganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urtaning turlarini anglatadi.

10-klass. Avtofuqarolik javobgarligini sug‘urta qilish. Avtofuqarolik javobgarligini sug‘urta qilish.

11-klass. Aviatsiya sug‘urtasi doirasidagi javobgarlikni sug‘urta qilish. Havo kemasidan foydalanish oqibatida, aviatashuvchilarning javobgarligi ham shu jumla kiradi, uchinchi shaxslarga (jismoniy va yuridik shaxslarga) zarar etkazilgan taqdirda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urta turlarini anglatadi.

13-klass. Umumiy fuqarolik javobgarligini sug‘urta qilish. 10, 11 va 12-klasslarda ko‘rsatilmagan tavakkalchiliklar oqibatida uchinchi shaxslar (jismoniy va yuridik shaxslar) oldida fuqarolik javobgarligi paydo bo‘lgan taqdirda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urta turlarini anglatadi.

14-klass. Kreditlarni sug‘urta qilish. Sug‘urta qildiruvchining debitori nochorligi (bankrotlik) yoki debitorning sug‘urta qildiruvchi oldidagi qarzlarni qaytarish majburiyati bajarilmasligi (nochorlikdan tashqari) natijasida sug‘urta qildiruvchi zarar ko‘rganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urta turlarini anglatadi.

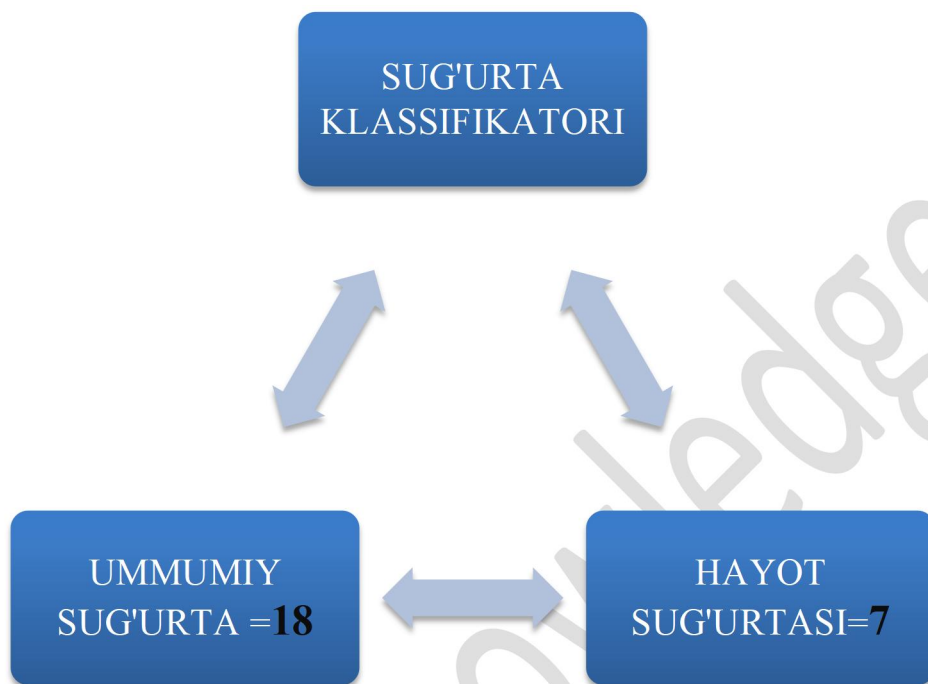
15-klass. Kafillikni (kafolatlarni) sug‘urta qilish. Sug‘urta qildiruvchining o‘ziga berilgan kafolatni bajarishi majburiyati natijasida sug‘urta qildiruvchi zarar ko‘rganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urta turlarini anglatadi.

16-klass. Boshqa moliyaviy tavakkalchiliklardan sug‘urta qilish. Quyidagi hollarda: a) sug‘urta qildiruvchining biznesi (xo‘jalik faoliyati) uzilib qolishi yoki sug‘urta qildiruvchi tomonidan amalga oshirilayotgan biznes (xo‘jalik faoliyati) ko‘lami kamayishi natijasida sug‘urta qildiruvchi zarar ko‘rganda; b) oldindan nazarda tutilmagan xarajatlar natijasida sug‘urta qildiruvchi zarar ko‘rganda (17-klassda ko‘rsatilgandan tashqari); v) shartnomalar tuzilishi va bajarilishi bilan bog‘liq faoliyatni amalga oshirish natijasida mazkur darajaning a) va b) bandlarida ko‘rsatilgandan boshqa nobudgarchiliklarga uchraganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urta turlarini anglatadi.

17-klass. Huquqiy himoya qilish bilan bog‘liq xarajatlarni sug‘urta qilish. Sud muhokamasi bilan bog‘liq ko‘rilgan xarajatlar natijasida sug‘urta qildiruvchi zarar ko‘rganda sug‘urta qoplamasi to‘lanishini ta‘minlovchi sug‘urta turlarini anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sug‘urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug‘urtasi sohasini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 2021-yil 23-oktyabrdagi PQ-5265-son qarori ijrosini ta‘minlash hamda sug‘urta faoliyati klassifikatorini kengaytirish va shu orqali hayot sug‘urta sohasi va shaxsiy sug‘urta bozorida sug‘urta xizmatlari turlarini ommalashtirish, aholi va iqtisodiyotning ehtiyojlariga xizmat qiladigan sug‘urta mahsulotlarini ishlab chiqish maqsadida, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 9-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga o‘zgartirishlar kiritish, shuningdek, ba‘zilarini o‘z kuchini yo‘qotgan deb hisoblash to‘g‘risida”gi 323-son qarori qabul qilindi. Qarorga muvofiq, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 21-fevraldagi 80-son qarori

bilan tasdiqlangan “Maxsus elektron tizim orqali ayrim faoliyat turlarini litsenziyalash tartibi to‘g‘risida”gi yagona nizamning 6-ilovasiga asosan tasdiqlangan Sug‘urta faoliyati klassifikatoriga qo‘shimcha sug‘urta klasslarini qo‘shish orqali kengaytirildi. Jumladan, hayotni sug‘urta qilish sohasiga V-klass “Majburiyatlarni ta‘minlash uchun hayotni sug‘urtalash”, VI-klass “Uzoq muddatli ixtiyoriy pensiya sug‘urtasi” hamda VII-klass “Kapitalni qaytarish bilan hayotni sug‘urtalash” klasslari kiritilgan bo‘lsa, umumiy sug‘urta sohasiga 18-klass “Tibbiy sug‘urta” klassi kiritildi. Natijada sug‘urta klassifikatori:

Sug‘urta klassifikatoriga kiritilgan ushbu qo‘shimchalar mamlakatimiz sug‘urta bozoridagi xizmatlar turini kengayishiga va aholi turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu o‘rinda 13-klassda umumiy javobgarlik deb ko‘rsatilgan fuqarolarning turli javobgarliklari orasida “Ish beruvchining fuqarolar oldidagi javobgarligi” qismiga alohida e‘tibor bergan holda buni alohida klass sifatida taklif etish lozim. Negaki, hozirgi kunda zamonaviylashib borayotgan bo‘lsakda shu bilan birga risklar ham muvofiq ko‘paymoqda. Masalan, binolarning yanada ham baland qurilishi quruvchilar uchun xavfni kuchaytirsa, huddi shunday kasblarga konlarda ishlaydigan hamda faoliyati turli stanoklar bilan bog‘liq kasb egalari kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. V.Vaxabov, S.A.Tashmatov, N.X.Xaydarov. Moliyaviy savodxonlik asoslari: o‘quv qo‘llanma/-Toshkent 2013.
2. Adilova L.A. Landscaping. TACE study guide. Tashkent 2007
3. <https://fayllar.org/ozbekiston-respublikasi-oliy-va-orta-mahsus-talim-vazirligi-da.html?page=3>
4. <https://imda.uz/oz/klassifikator-kengaytirildi/>